

КУЛТУРНО-ИСТОРИЧЕСКОТО НАСЛЕДСТВО КАТО ОСНОВНА ПРЕДПОСТАВКА ЗА РАЗВИТИЕТО НА ТУРИЗМА В СИРИЯ

Оубей Мааруф Сакер

Катедра по география на туризма

Оубей Мааруф Сакер. 1990. *Културно-историческое наследие как основная предпосылка развития туризма в Сирии*

В настоящей статье анализируются культурно-исторические условия и предпосылки развития туризма в САР. В 1975 г. в Сирии создано Министерство туризма, которое заботится о культурно-исторических объектах.

В статье подвергаются анализу достопримечательности шести туристических районов и выявляются основные направления перспективного развития маршрутно-ознакомительного туризма в Сирии.

Oubai Maaruf Saker. 1990. *The cultural-historical heritage as a prerequisite for the development of tourism in Syria*

Syria is a country with lots of cultural-historical places. The Ministry of Tourism founded in 1975 takes care of their use as attractions for tourists.

In the present article, an analysis is made of these resources according to their distribution in six tourist regions. The perspectives for the development of sight-seeing tours in Syria are also pointed out.

В наше време все повече нараства нуждата от отдиш, почивка и туризъм, чрез които се възстановяват и активизират умствените и физическите сили на хората. Освен това те имат възможност да се наслаждават на красотата на природата, да опознават съвременния свят. Заедно с това нараства нуждата от опознаване на други народи, на техните обичаи и традиции, както и от осъществяването на връзки с тях.

Туризмът в най-общия смисъл означава всичко това. Но той означава още цяла система от мирни човешки взаимоотношения, създадени в резултат на съприкосновението и свързването на туристите със съответните народи и с местата, които те посещават. В този смисъл туризмът е човешка дейност, която има своите корени в древността.

Голямото значение на туризма обуславя формирането на отделен икономически отрасъл. Особено е значението на международния туризъм —

т.нар. невидим износ, или износ на място. Много са държавите, които насочват своето внимание към този отрасъл в най-големи мащаби и създават голяма материална база и инфраструктура за неговото най-пълно развитие.

Сред държавите, полагащи грижи за развитието на туризма, вече се нарежда и Сирия. Дълго време туризмът в нея се развиваше стихийно, извън грижите на правителството. Но през 1975 г. бе създадено Министерството на туризма. От този момент започна развитието на дейностите за осигуряването на подходящи туристически услуги с цел Сирия да се превърне в туристическа страна, която да привлича все по-голяма част от туристопотока, насочващ се към Близкия изток.

И действително днес са налице всички условия, които дават възможност за качествен скок в областта на развитието на туризма в Сирия, както и в увеличаването на вътрешното туристическо движение.

Увеличен е броят на идващите от други страни в Сирия туристи, както следва: 831 636 през 1982 г., 835 509 през 1983 г., 976 060 през 1984 г., за да се достигне до рекордната цифра от 1 200 000 туристи през 1985 г.

Едно посещение в Сирия предлага на туриста възможността да се запознае с редица древни цивилизации. Тази характерна особеност на страната може да бъде използвана в много голяма степен за развитието на туризма, още повече че другите фактори за създаването на развит туризъм са налице.

В тази работа е направен опит да се даде една обща представа за най-важните исторически паметници, намиращи се в Сирия. Трябва да се изтъкне, че те са малка част от огромното културно-историческо наследство на страната, което още не е достатъчно проучено, за да служи за целите на туризма.

Историческите паметници ще бъдат представени според тяхното местонахождение, а не според хронологичното им проявление, защото някои от тях са били реставрирани или достроени от държавите, възникнали на същото място през следващите епохи. Такъв пример е крепостта на Салах Алдин, където се вижда римска архитектура наред с християнска и мюсюлманска.

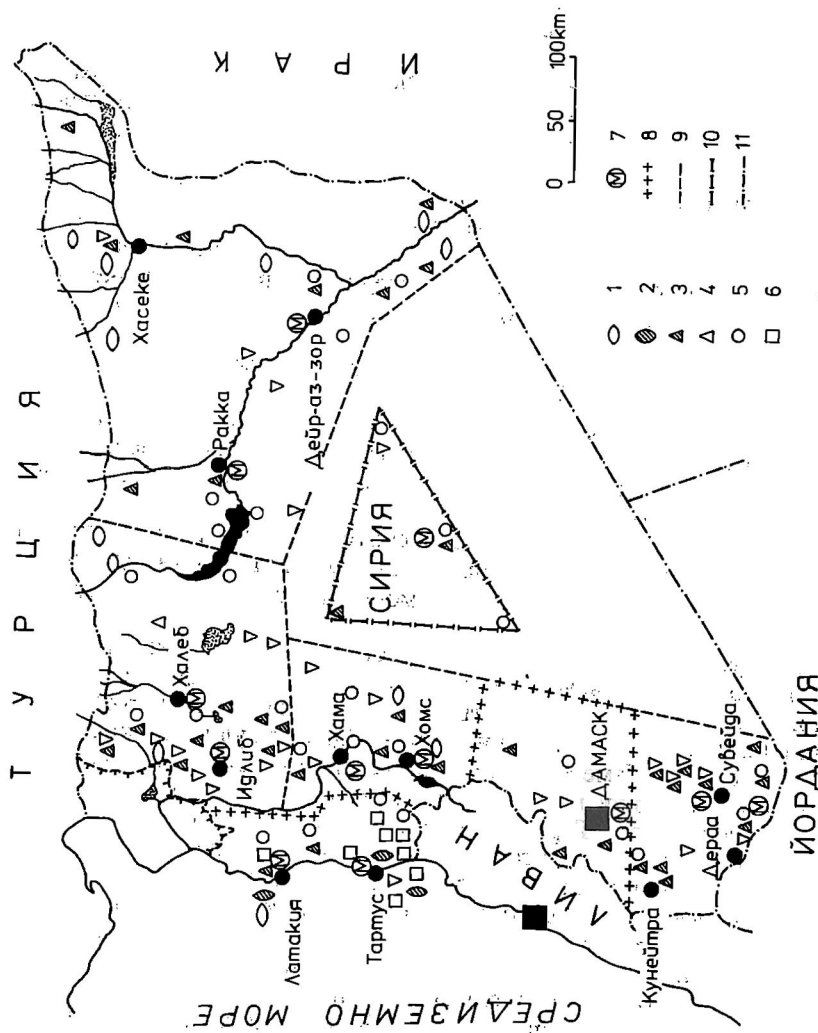
С понятието антропогенни ресурси на отдиha и туризма се означават онези обекти и събития с неприроден характер, които представляват непосредствена цел за познавателни пътувания. За разлика от природните антропогенните ресурси имат главно познавателен, а по-рядко рекреативен ефект. За тяхното въздействие не е характерна сезонност. Свързват се с някои видове туризъм, като маршрутно-познавателен, конгресен, пътувания заради развлечения, спортни състезания и т.н. (География на отдиha и туризма. 1985).

За да се изясни териториалният облик на туризма в Сирия, ще бъде представено нейното разделение на туристически райони според тяхната важност, равнище и мащаб на развитие на всеки район заедно с наличните условия и туристически предпоставки. Доколкото е известно, с това ще се направи пионерски опит за туристическа оценка на историческите паметници в Сирия (фиг. 1).

СРЕДИЗЕМНОМОРСКИ ОСНОВЕН ТУРИСТИЧЕСКИ РАЙОН

Този район обхваща цялата морска брегова ивица в Сирия, дълга 185 km. Той обхваща територия от 7500 km² която е разпределена административно между окръзите Латакия и Тартус.

Броят на жителите на района е над 1 100 000, или 11% от цялото население на Сирия.

Фиг. 1. Главни културно-исторически паметници в Сирия

Паметници и останки от следните цивилизации: 1 — вавилонска и по-стара цивилизация (3000—1500 г. пр. н. е.); 2 — финицка (1500—332 г. пр. н. е.); 3 — палмирска в гръцко-римска (332 г. пр. н. е. — 330 г. от н. е.); 4 — рима християнска и византийска (330—636); 5 — арабска (636—1098); 6 — от кръстоносците (1098—1291); 7 — археологически или исторически музей; 8 — граница на основен туристически район; 9 — граница на формиращ се район; 10 — граница на туристически макрорегион; 11 — държавна граница

Fig. 1. Principal cultural-historical monuments in Syria

Monuments and relics from the last civilizations: 1 — Suro-Peian and older civilization (3000—1500 B.C.); 2 — Phoenician (1500—332 B.C.); 3 — Palmyrian and Greece-Roman (332 B.C. — 330 A.D.); 4 — early Christian and Byzantine (330—636); 5 — Arabo-Islamic (636—1098); 6 — From the Crusades (1098—1291); 7 — archeological or historical museum; 8 — border of main tourist region; 9 — border of forming region; 10 — national border.

В района има 25 000 легла в туристически бази за подслон и 4485 km пътища (20% от всички пътища в САР). Тук са двете основни пристанища на страната, летище Латакия и няколко железопътни линии, които свързват района с всички части на Сирия.

В района има добро съчетание на природно-географски, социално-икономически и културно-исторически условия за развитието на туризма. Основните му функции са:

1. Рекреативен морски туризъм (международен и вътрешен); 2. Рекреативен планински туризъм (местен и вътрешен); 3. Маршрутно-познавателен туризъм (международен и вътрешен) и 4. Дълготраен и краткотраен отдих и туризъм.

Допълнителна функция са риболовният и ловният туризъм.

Районът има международна, общоарабска, национална и местна значимост. Той е с отлична оценка (5,5) за развитието на маршрутно-познавателния туризъм. Идващите туристи тук пребивават средно 5 дни. Туристическата инфраструктура е значителна, но не отговаря на възможностите, които са налице.

Развитието на отдиха и туризма в района се осъществява чрез изграждането на туристическата инфраструктура:

а) в съществуващи селища; б) на нови туристически комплекси; в) на лека материално-техническа база за стопански туризъм в по-слабо населените места. Необходимо е изграждането на панорамен път край морския бряг (Бъчваров, Апостолов, 1982).

При разглеждането на културно-историческите обекти в района трябва да се каже, че тяхното значение се повишава от наличието на твърде ценни природни ресурси — главно за рекреация на море. Ще се спрем по-подробно на някои обекти.

1. *Окръг Тартус*. Самият Тартус е построен от гърци и финикийци на брега на Средиземно море и първоначално се е наричал Антрадос. В него са налице археологични паметници като вътрешната градска стена, построена от огромни каменни блокове и опасана с широк ров. Една от кулите на крепостта е превърната в джамия. Измежду най-ценните паметници е и огромната черква, построена от кръстоносците през XII в. (Арнук, 1982; Сирия, 1955).

Амрит е отдалечен от Тартус на около 10 km. Споменава се в исторически сведения от военните действия на Тутанкамон Трети и Александър Македонски под името Мартос. Възрастта на града е не по-малка от 300 години. Селището е основано от финикийци, живущи на о. Аруад. Паметниците всъщност са скулптури върху гробници, датиращи от 7 в. пр. н. е. Тук е и една 11-метрова кула-гробница, най-голямата и най-запазената постройка от финикийската епоха, оцеляла до наши дни (Клинкел, 1985).

Остров Аруад отстои на 3 km от брега. Финикийците са го наричали Аруад, гърците — Арадос. Дълъг е 800 m и е широк 500 m. Измежду запазените археологични паметници е и стената, изградена от перси, римляни и кръстоносци, висока 9—12 m. На острова има и арабска крепост.

Крепостта Сафита се намира в селището Сафита, отдалечено на около 20 km от Тартус. И досега са запазени части от крепостта и нейните кули. Между тях е и главната кула, в чийто приземен етаж се намира православна църква с държина 31 и широчина 16 m. Под кулата има подземия и коридори, които свързват различни части на стената (Иро, 1984).

Крепостта Ал-Маркаб се издига над гр. Банияс, приблизително по средата на пътя между Латакия и Тартус. Това е една от първите крепости, построени от арабите преди X в. Състои се от двойна стена, укрепена с кули. В нея има джамия, голяма казарма, складове, магазини и пр. Много от

помещенията в крепостта сега се използват за посрещане на туристи и гости, които желаят да пренощуват (Арнук, 1982; Сирийската арабска република, 1984).

2. *Окръг Латакия.* Главните археологични паметници в гр. Латакия са римската арка на победата, построена през средата на I в. и четирите коринтски стълба — останки от храм на Бакхус.

На 11 km северно от Латакия на брега на Средиземно море се намира Огарет Раас Аш-Шамра. Този град процъфтява от средата на седмо хилядолетие пр.н.е. до III в.пр.н.е. Огарет е едно от трите най-древни населени места (Орок в Ирак, Ариха в Палестина и Огарет в Сирия). Град Огарет е бил столица на Финикийската империя. Измежду най-важните открития в него е намерената азбука, която се смята за най-древната — датира от XIV в.пр.н.е. Френският учен Клод Фишер смята, че „сирийският народ, който пръв е използвал азбука, заслужава да заеме достойно място в историята на света“ (Саад, 1954).

Окръг Латакия е един от най-богатите в света на замъци и крепости. Особено много са крепостите от средновековието. Може да се каже, че няма стратегическо място, на което да не е издигната крепост, замък или кула. Това е сигурно доказателство за голямото значение на района. Едни от най-важните крепости са: Салах Алдин, Бени Кахтан, Ум Хаус, Бистуар, Ал-Каима, Мияра, Ал-Калаан Барзия и ал-Махалия. Много от тях се посещават масово от туристи (Латакия, 1984).

Град Джебла се намира на крайбрежието на Средиземно море, на 35 km от Латакия. Известен от времето на финикийците с името Джабала. Римският амфитеатър тук е с дължина 90 m. От римско време все още са запазени съчленените му покриви, които се опират на стъпалата на стълбищата. След реставрирането му се използва за представления на художествени колективи.

ДАМАСКИ ОСНОВЕН РАЙОН

Този район се намира на възвишенията и високите долини, образувани от веригите на планините Каламон и Хармон. От запад и от север е ограден от планинския масив Касион и неговите разклонения. На юг се издига вулканичният масив Хауран, а на изток — пустинята Бадийт Ал-Шам. Средната надморска височина е 600—700 m. Общият наклон е от запад към изток.

Районът е разположен на площ от 12 000 km², а броят на жителите му възлиза на 2 200 000 души, което се равнява на 25% от съвкупното население на Сирия.

В района има 21 000 легла в туристическата материална база.

Дължината на шосейната мрежа е 2071 km, или 9% от дължината на всички пътища в Сирия. Освен това районът има добре развит железопътен транспорт. Тук се намира международното летище Дамаск, което сега е най-голямото и оживено летище в района на целия Близък изток. Добре уреденият транспорт осигурява връзка с всички останали точки на страната. Районът обхваща един административен окръг — Дамаск.

В района е налице добро съчетание на цял комплекс от благоприятни фактори и ресурси (природно-географски, икономически, културно-исторически). Има отлична оценка (5,5) за развитието на маршрутно-познавателния туризъм.

Основните туристически функции на района са:

1. Краткотраен и дълготраен отдиш и туризъм на местното население.
2. Религиозен туризъм (международен и вътрешен).
3. Познавателен туризъм (международен и вътрешен — фиг. 2).

Дамаск се оформя и като конгресен център.

Може да се каже, че Дамаският район има международно, общоарабско, национално и местно значение. Идващите туристи тук пребивават средно 5 дни. Материално-техническата база за туризма е значителна, но не отговаря на далеч по-големите възможности. Развитието на отдиша и туризма в района се осъществява чрез създаване на материална база и инфраструктура (Динев, Динчов, 1973).

1. *Окръг Дамаск*. Дамаск е древен град — една от най-старите столици на света. Още през XI в. пр. н. е. той е бил столица на арамеите. А днес е един от най-богатите градове в света на археологични находки. Градът е по същество един голям музей, където се намират археологични паметници от времето на арамеи, асирийци, македонци, византийци, римляни и гърци. Освен това в него има над 200 паметника от средните векове (Соваж, 1936). Измежду тях най-важни са:

— Вратите и стената на града. Все още са запазени малки части от градската стена на Дамаск, могат да се видят и някои от градските кули. Вратите са запазени с изключение на Вратата на победата (Баб Ал-Наср). Тук трябва да се посочи, че първите строители на стената са римляните, но тя е довършена в периода на управлението на династиите на Нураитите и Аюбитите — XII—XIII в. (Салум, 1985).

— Омейядската джамия. Първата оригинална арабска забележителност, една от известните сгради в света. В нея са възплътени принципите на ислямското изкуство и основите на арабската архитектура. Представлява оригинално творение на строителството и на архитектурното изкуство. В джамията се забелязват и елементи от доислямските стилове в изкуствата (Рихауи, 1964).

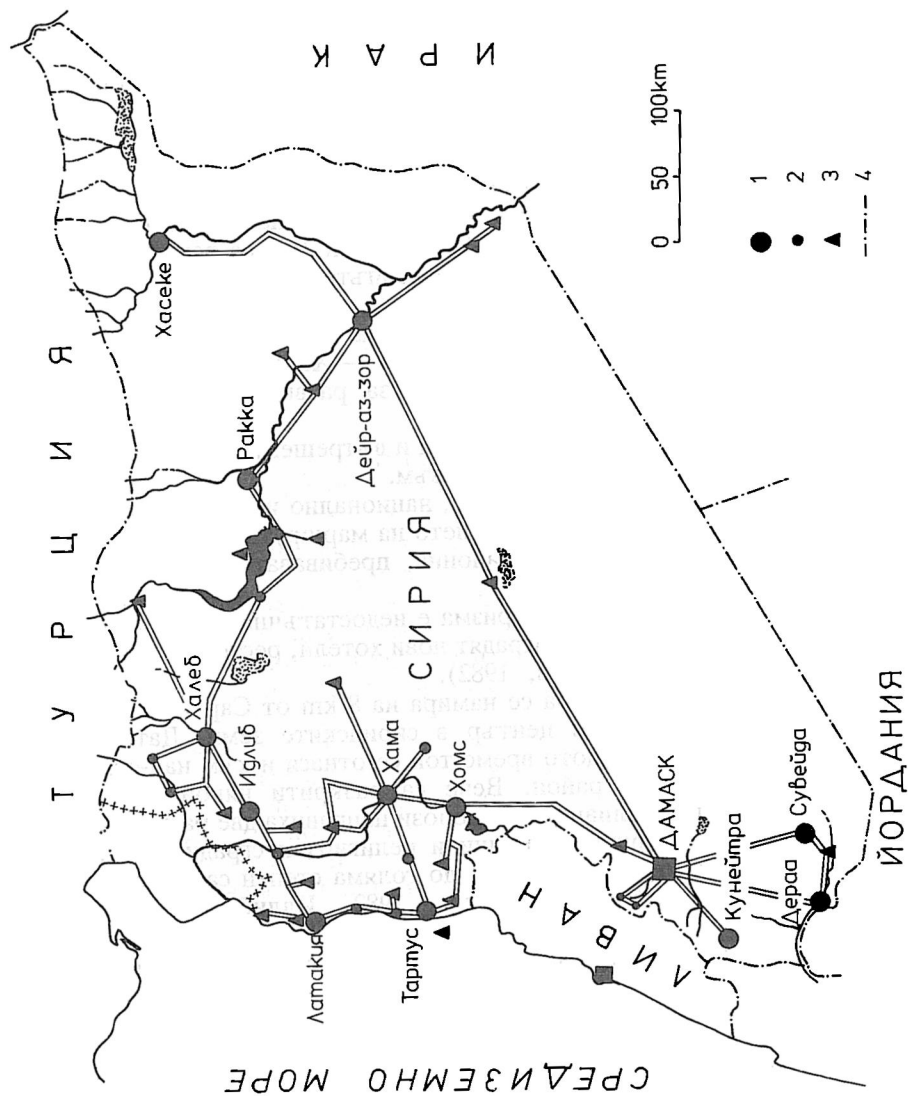
— Дворецът Ал-Азм. Построен е в шамски стил през средата на XVIII в. от един от османските валии. Двете зали за гости се смятат за връх на изкуството на XVIII в. (Рихауи, 1969).

— Крепостта на Дамаск. Намира се недалече от пазара Хамидие и все още е в добро състояние. Тя е добър образец на военното строително изкуство от епохата на Аюбитите. Построена е през 1078 г. и е възстановена през 1202 г. (Сатиа, 1975). За Дамаск са характерни и няколко джамии от епохата на Мамелюците и Любитите. Там се намира и гробницата на Зейнаб. Тя също така е един от върховете на ислямското архитектурно изкуство. В нея има кристали, скъпи килими и златни инкрустации.

В Дамаск има и други археологични паметници. Най-важни измежду тях са: развалините от римския храм на Юпитер, които се намират около Омейядската джамия, както и няколко хана, най-известните от които са „Ал-Харир“, „Сюлейман паша“ и „Ал-Азм“. Също така в града все още съществуват улички със старовремска обстановка, като известната „Ал-Накиб“, която носи атмосферата на дамаските квартали от османско време (Рихауи, 1964).

Много от селата край Дамаск са построени от арамеите през второто хилядолетие пр. н. е. В някои от тях все още се говори на арамейски език (Джаабдин, Маалула, Наджаа).

Археологични паметници се срещат и в някои селища край Дамаск. По-важни обекти са църквата „Константин и Елена“ в Ябруд, както и църквите и манастирите в Маалула и Сидная, развалините на храма на Бакхус в Айн Харша, храмът на Марс в Бархаш. От ислямските археологични паметници по-

Фиг. 2. Предложение за туристически международен маршрут за 26 дни в Сирия

1 — окръжен център, 2 — град, 3 — по-важните туристически обекти, 4 — държавна граница

Fig. 2. Proposal for route-cognitive tourism — Syria in 26 days from Damascus

1 — county centre, 2 — city, 3 — centre of sight of great interest, 4 — national border

интересни са астрономическата обсерватория в с. Сбина и голямата джамия в Кара, строени през средновековието (окръг Дамаск, 1982).

ХАЛЕБСКО-ИДЛИБСКИ ФОРМИРАЩ СЕ РАЙОН

Намира се в северните части на Сирия. Обхваща хълмист район със средна височина 500 m над морското равнище. На северозапад височината се увеличава с приближаването към планината Сумаан. Северна граница на района е международната граница на САР с Турция. На изток естествените граници са до долината на р. Ефрат, а на юг — възвишенията на Хама и Дамаската пустиня. На запад се намират части от планината Сумаан, а също така Джарим и Зауия, а р. Оронт го отделя от Средиземноморския район.

Площта на Халебско-Идлибския район е 20 000 km². Броят на жителите му е 2 500 000, което се равнява на 27,5% от населението на Сирия. Покрит е с гъста сухопътна мрежа с обща дължина 4940 km, или 21% от всички шосета в страната. Освен това има добре уреден железопътен транспорт, който го свързва с всички останали райони.

Туристическата база притежава 19 хил. легла.

Районът обхваща два административни окръга — Халеб и Идлиб. В него има голям комплекс от разнообразни ресурси за развитието на туризма. Основните му функции са:

1. Маршрутно-познавателен (международен и вътрешен);
2. Транзитен;
3. Ловен, риболовен и
4. Балнеолечебен туризъм.

Районът е с международно, общоарабско, национално и местно значение. Заслужава много добра оценка (5) за развитието на маршрутно-познавателния туризъм. Туристите, които посещават районна, пребивават там продължително време — средно 4 дни.

Материално-техническата база за туризма е недостатъчна. Необходимо е да се извърши реконструкция и да се изградят нови хотели, ресторанти и други подобни (Бъчваров, Апостолов, 1982).

1. *Окръг Идлиб*. Градището Елба се намира на 8 km от Саракиб. Това е най-старият открит досега култуен център в сирийските земи. Датира от третото хилядолетие пр.н.е. В същото време той се отнася и към най-старата държава, съществувала в този район. Вече са разкрити някои части от някогашния град. Неотдавна италиански археолози направиха две разкрития на долния град, където бяха открити жилищни и религиозни сгради. Разкрити бяха и малък брой стаи от двореца, в които до голяма степен са се запазили оригинални предмети (Сирийските находки, 1982; Идлиб — зелената провинция, 1984).

В Ебла бяха разкрити и четири храма, датиращи от второто хилядолетие пр.н.е. Единият от тях е голям храм, близо до царския дворец. Открити бяха също така магазини, складове и голям амфитеатър. В една от стаите на източната галерия в парадната зала на царския дворец бяха намерени 16 500 изписани плочки. Те разказват за период от 150 години — от 2500 до 2350 г. пр.н.е. Плочките са написани на ханански език, на който са говорели жителите на Ебла (Ад-Даккак, 1979).

С откриването на Ебла бе извършен истински поврат за опознаването на древната история на района.

Ал-Бара е възвишение, което се намира на 35 km от Идлиб. В него е разкрита най-голямата група археологични останки от византийско и римско време в северната част на Сирия. В сравнително добро състояние са манастирът Ал-Суят, както и няколко гробници. Може би най-интересното

сред развалините в Ал-Бара са къщите, които все още са запазили покривите си, помещенията и прозорците и това дава представа за личния живот на хората от V—VII в.

2. *Окръг Халеб*. Халеб се споменава в източници, отнасящи се към третото хилядолетие пр.н.е. Той предлага цял комплекс от исторически сгради, датиращи от древността до наши дни. Според данни на ЮНЕСКО Халеб е един от най-важните исторически градове в света, които все още са запазили своя оригинален архитектурен облик. Световната организация сочи, че запазването на Халеб е дълг на всички, тъй като градът е част от общочовешкото културно наследство (Халеб, избраният бисер, 1983). Измежду най-значителните археологични паметници в Халеб са:

— Крепостната стена. Тя има квадратна форма с дължина на страната 1500 m.

Стената на стария град е имала редица порти, от които днес са се запазили:

— Портата Кансарин с форма на крепост. Състои се от няколко поредни врати, между които има дворове. Една част от портата е построена през III в., а другите части са от XIV и XV в.

— Портата Такия. Това е главната порта на града. Укрепена е с няколко кули.

— Портата Ал-Хадид. Състои се от две врати, върху които се издига укрепена кула.

— Портата Ан-Наср. Намира се в северната част на стената (Заарура, 1982; Халеб, избраният бисер; 1983; Атлас, 1956).

В града има голям брой училища, джамии, пазари, ханове, стари къщи, църкви, бани и други исторически забележителности.

— Крепостта на Халеб. Това е един от най-красивите археологични паметници в Сирия и се счита за най-голямата крепост в света. Наследник е на няколко древни цивилизации. Арабите са построили съществуващите сега кули, стени, къщи и казарми. Крепостта се намира в средата на стария Халеб. Издига се върху хълм, половината от който е изкуствено насипан (Сирийските находки, 1982).

— Селището Минбидж се намира на 81 km от Халеб. Това е древно селище, съществувало още по време на Хиванската държава. Било е религиозна столица на арамеите. Измежду забележителностите му е крепостта Неджм, която гледа към р. Ефрат и е обкръжена с три грамадни и високи стени. Входът на крепостта от изток все още е запазен. В Минбидж се намира и Червеното било (Тел Ахмар), в което са открити важен асирийски дворец и други старини, намиращи се в Халебския музей.

— Крепостта Надир Саман се смята за едно от големите постижения в архитектурата от V в. Това е прекрасен образец на християнското изкуство (Хаджар, 1976).

ХОМСКО-ХАМАСКИ ФОРМИРАЩ СЕ РАЙОН

Заема хълмиста област с височина 500—600 m над морското равнище. Простира се на изток от Хомс до полите на планината Източни Либани и на север до възвишенията на Халеб. На запад стига до р. Оронт (средното и долното течение), а на изток допира до склоновете на планината Тадмория.

Площта на района е 14 хил. km², а броят на жителите му — 1 600 000 души, или 15,5% от съвкупното население на страната. Дължината на пътищата е 5043 km, или 23% от общата дължина на сухопътните магистрали

в Сирия. Тук има добре уреден железопътен транспорт, свързващ района с останалите части на страната.

Туристическата база осигурява 8620 легла.

Районът обхваща два административни окръга — Хомс и Хама. Разполага с разнообразни туристически ресурси — природно-географски, икономически и културно-политически, които са създали много добри предпоставки за развитието на туризма.

Основните функции на района са:

1. Маршрутно-познавателен (международен и вътрешен) и 2. Религиозен туризъм (за чуждестранни и местни туристи).

Допълнителните функции са транзитен, ловен и риболовен туризъм.

Районът е с международно, общоарабско, национално и местно значение. Той е с много добра (5) оценка за развитието на маршрутно-познавателния туризъм. Пребиваването на туристите тук е средно 4 дни.

Материално-техническата база за туризма е недостатъчна. Необходимо е да се реконструират и изградят преди всичко хотели и други средства за настаняване (Бъчваров, Апостолов, 1982).

1. *Окръг Хама.* Град Хама е построен по времето на арамите в средата на второто хилядолетие пр.н.е. Бил е столица на Арамейската империя.

— Хама е известен с прочутите си огромни дървени колела край р. Оронг, около които са прикрупени дървени черпалки. Те се въртят от силата на речната вода, черпят от нея, повдигат я нагоре и я изсипват в напоителните канали. Най-голямото водно колело в Хама е Ал-Мохамадия с диаметър 21 m. Броят на неговите черпалки е 120. То е възстановено през XIX в. Колелата са една изключително красива и романтична гледка (Муса, 1985; Ал-Гайлани, 1964).

В Хама има важни археологични паметници. Между тях е джамията Нури, трисводна, с три входа. Върху нейните фасади има инкрустации на арабски и гръцки език. Тя е построена през XII в. В Хама се намира и дворецът Ал-Азм, построен през 1740 г. и състоящ се от две главни части. Една част от двореца е предназначена за археологичен музей на Хама. В града се намира в голяма джамия, чийто интериор е от средата на XIII в.

2. *Окръг Хомс.* Името на града Хомс произлиза от латинската дума „амис“. Според историческите документи Хомс е било селище, основано още през новокаменната епоха. Впоследствие то се разраства и става държава, владяна от жреци през третото хилядолетие пр.н.е. През 2400 г. пр.н.е. тя е завладяна от шумерите и акадите, които я държат в свои ръце в продължение на два века.

Основните археологични паметници на града са:

— Църквата Аз-Заннар — една от най-древните църкви в света. Построена е през 59 г. от н.е. и е представлявала малка и проста постройка под земята, тъй като християните са се страхували от преследванията на езичниците.

— Християнският манастир Мар Джонис. Построен е през V в.

— Голямата джамия Ан-Нури. Намира се в центъра на гр. Хомс и е едно от постиженията на ислямското изкуство.

— Крепостта Ал-Хусн. Счита се за една от най-красивите в света. Издигната е върху останки от старо строителство през 1142 г. Смята се днес за една от най-атраktivните древни крепости в Сирия. Туристите прекарват дълго време в разглеждане на историческите ѝ забележителности (Гаубе, 1982).

ТУРИСТИЧЕСКИ МИКРОРАЙОН (ПУСТИНЯ)

Той се намира в средата на Сирийската пустиня, в южната част на Сирия. Заема около 11 500 km² площ. Населението му е около 50 хил. жители.

Неговата туристическа база разполага със 750 легла. Транспортната достъпност е добра.

Районът има само културно-исторически ресурси за развитието на туризма.

Основната му функция е маршрутно-познавателният туризъм (международен и частен). Посетителите пребивават тук средно 2 дни.

Допълнителната му функция е ловният туризъм (общоарабски и местен).

По-важни архитектурни забележителности в Сирийската пустиня са:

— Палмира (Тадмор) — древният град Палмира се намира в плодородния оазис Тадмор в Сирийската пустиня, на около 165 km от Хомс. Ханаанците са първите, които са го заселили. Там е съществувало малко селище до I в. пр. н. е. След това го обитавали арамеите, които му придали свой характер. Впоследствие го завладели персите, а след тях Александър Македонски и римляните през 64 г. пр. н. е. Бързо започнал да процъфтява, за да стигне своя апогей през II—III в. (Политическа и икономическа история на арабите в древността и средните векове, 1976) и особено по времето на цар Узейна Втори, а след това и на съпругата му Зенобия.

Останалите археологични паметници доказват величието на тази империя и високото културно и строително равнище, което тя достигнала. Измежду най-важните, останали до наше време паметници, са и някои храмове, гробници, както и голяма част от самия град с неговите постройки и улици.

В Палмира особено внимание заслужава дългата улица, обкръжена с два реда високи колони. Запазена е една грамадна порта с три входа и арки, изпълнени с резби и инкрустации (Зарура, 1982). Останал е и площадът с квадратна форма. Театърът е една от най-красивите сгради — използва се и днес. В него се провеждат международни художествени фестивали.

— Дворецът Западен Хир. Намира се между Ракка, Дамаск и Хомс, близо до планината Мардан, на 60 km югозападно от Палмира. Построен е през I в. от н. е. от палмирци, а през 559 г. в него е изграден манастир. Истинското строителство и разцветът на този дворец стават по време на халифа Хишам Ибн Абдел Мелик (723—724). Дворецът е с квадратна форма, като дължината на страната е 70 m. Притежава много богата фасада с прекрасни орнаменти. На север е язовирът „Харбака“, дълъг 600 m. Той е построен от жителите на Палмира. Язовирът е свързан с града посредством канал с дължина 18 km. Близо до двореца се намират няколко археологични останки, най-важните от които са християнският манастир от 559 г. и Станцията на пощенските кервани, която по обем е не по-малка от двореца (Сирийските находки, 1982).

— Дворецът Източен Хир. Издигнат е в източната част на пустинята, на 60 km южно от Пусафа. Тук са разкрити два дворцови комплекса, построени от омейядския халиф Хишам Ибн Абдел Мелик през 728 г. (Ал-Аш, 1960).

ЮГОИЗТОЧЕН ФОРМИРАЩ СЕ РАЙОН

Той се простира от възвишенията на Дамаск до подножията на Хармон и Горен Йордан и Тебрия на север и запад. На север се намира и падината Ал-Азрак, на изток тече р. Ал-Сархан, на югоизток го пресича Арабската планина. На юг граничи и с р. Ярмук.

Този географски район се състои от Голан на север, Хауран в средата и Арабската планина на югоизток. Заема площ от 11 500 km² и има 550 хил. жители, или 5,5% от населението на страната. Сухопътната транспортна мрежа е с обща дължина 2773 km, което се равнява на 12% от всичките сухопътни магистрали. Свързан е с националната железопътна мрежа. Легловата база на туризма е малка — само 3600 легла.

Районът обхваща три административни окръга — Суведа, Дар'га и Кунейтра. Той разполага с разнообразни туристически ресурси. Те представляват добра база за развитието на туризма, но са частично усвоени.

Материалната база и изграждаемостта са незадоволителни и твърде недостатъчни за развитие на туризма.

Основните функции на района са:

1. Маршрутно-познавателен (международен и вътрешен) и 2. Транзитен туризъм.

Допълнителна функция са риболовният и ловният туризъм.

Перспективните функции са свързани с рекреативен планински туризъм (вътрешен), балнеолечебен туризъм, както и водни спортове (вътрешен).

Районът има международно, национално и местно значение. Той е с добра (4,5) оценка за развитието на маршрутно-познавателния туризъм. Туристите пребивават тук средно 3 дни (Динев, Динчев, 1973).

1. *Град Дараа*. Централната и югозападната част на града лежат на хълма Хауран. В него има редица важни археологични находки, най-важната от които е Босра с нейния амфитеатър. Босра е отдалечена на 141 km от Дамаск. Този древен град е бил духовна столица на Гасанидите. Археологичните находки в него са много и богати — те са езически, християнски, ислямски, римски, набатейски, византийски и арабски. От четирите ислямски археологични паметника най-ценни са джамията „Ал-Омари“ и банята „Ал-Аюби“, които са запазени с всички архитектурни подробности. Джамията „Ал-Омари“ е първата построена от мюсюлманите на територията на днешна Сирия (Магдад, 1944; Ал-Аш, 1960).

Амфитеатърът в Босра е построен през първата половина на II в. Известни учени и специалисти споделят мнението, че той е измежду най-висшите прояви на човешкия строителен и инженерен гений. Изграден е под формата на голям полукръг с диаметър 97,5 m. Амфитеатърът в Босра събира 15 000 зрители. След неговото реставриране тук се провежда голям международен фолклорен фестивал, който се организира от Министерството на културата (Магдад, 1944; Абдулхак, 1964).

Крепостта на Босра се намира в югозападния край на града.

В Азраа се намира църквата „Свети Георги“ — една от най-древните християнски църкви в Сирия. Тя е построена през 514 г. През 532 г. е построена църквата „Свети Илия“. И двете църкви са от особено значение за историята на ранната християнска архитектура (Сирия, 1955).

2. *Окръг Ал-Кунейтра*. Този окръг се намира в югозападната част на Сирия. Включва Голанските възвишения, които са окупирани по време на израелската агресия срещу Сирия през 1967 г. Ционистките окупатори разрушиха гр. Ал-Кунейтра, преди да се изтеглят от него през 1973 г. След освобождаването на града започна изграждането на нова Кунейтра. Този град се характеризира с много туристически и курортни места. В района му има горещи серни и други минерални извори. Измежду най-важните археологични находки са:

— Крепостта Баняс. Издига се при изворите на р. Баняс в южните склонове на планината Шейх.

— Крепостта Намруд. Разположена е на едно от възвишенията на

планината Шейх. Построена е от арабите за защита от кръстоносците. В нея има различни военни съоръжения и кули. Ционистите ограбиха най-важните археологични останки (Сатиа, 1975).

СЕВЕРОИЗТОЧЕН РАЗВИВАЩ СЕ РАЙОН

Този район се намира между реките Ефрат и Тигър. Простира се от полите на Арменски Торос и Кюрдистан на север до планината Абдул-Азиз юг с обща дължина 60 km от изток към запад. Заема площ от 44 хил. km². Броят на жителите му е 1 500 000, или 15,5% от съвкупното население на Сирия. Дължината на автомобилните магистрали е 3580 km, или 15% от всички сухопътни магистрали в страната. Има летище в гр. Камишла, а жп линия го свързва с националната железопътна мрежа.

Туристическата база разполага едва с 3700 легла.

Районът обхваща три административни окръга — Ракка, Хасеке и Дейр Аз-Зор. В него добре са съчетани природно-географски, икономически и културно-историческите условия, но те не са достатъчно усвоени. Интересна забележителност е езерото Ел-Асад, което заема 650 km² и разполага с благоприятни условия за развитието на различни видове воден спорт и рекреативен туризъм. Изградената материално-техническа база е крайно недостатъчна (Динев, и др., 1973).

Основните функции на района са:

1. Маршрутно-познавателен и 2. Транзитен туризъм.

Перспективни функции са: Рекреативният (воден спорт), краткотрайният и дълготрайният туризъм.

Районът има международно, национално и местно значение. Той е с добра (4,5) оценка за развитието на туризма. Пребиваването на дошлите туристи е средно 3 дни.

1. *Окръг Дейр Аз-Зор.* Първите сведения за държавата Мари се съдържат в археологичните останки от времето на нахлуването на Саргон Ал-Акади в страната на амурийците през 2450 г.пр.н.е. Разкопките потвърдиха, че гр. Мари е съществувал и преди тази дата. Мари, столица на едноименно царство, се намира на р. Ефрат на място, което днес се нарича Тал Ал-Хариди. То е отдалечено на 10 km от гр. Ал-Юкмал и може да се смята като един от най-великите центрове на древната култура в района — не само между реките Тигър и Ефрат, но и в целия Близък изток (Зааруа, 1932; Баро, 1979).

Развалините, които бяха открити при археологични разкопки в града, са великолепни както по броя си, така и според значението си. Намерени са над 22 хил. глинени плочки, съдържащи сведения за религиозния, политическия, икономическия, военния и административния живот. Някои от плочките съдържат литературни и правни трактати. Най-значителната от мариийските находки е Дворецът на градските управители — най-големият разкрит досега в Близкия изток с размери 200 на 120 m. В него се наброяват 260 стаи. Дворецът е в добро състояние. В него има параклиси, бани, училища, складове, кухни, изби и др. (Политическа и икономическа история. . . , 1976). Всъщност дворецът е един малък град в големия град. Едно от най-важните помещения е неговата библиотека, в която се съхраняват повече от 2500 глинени плочки — документи. Тази библиотека е с не по-малко значение от библиотеката „Ашурбанипал“ в Ниневия. Без съмнение наскоро тук ще бъдат открити и други археологични останки (Сирийските археологични находки, 1932).

Столицата на кралство Мари е едно от най-важните места, които представяват интерес за специалисти и туристи със своята историческа и културна стойност. Тя е отдалечена от град Дейр Аз-Зор на 121 km.

2. *Окръг Ар-Ракка*. Град Ар-Ракка на р. Ефрат е основан от Александър Македонски. Той обаче е престанал да съществува, тъй като не е имал особено значение след смъртта му. След девет века (772 г.) абасидският халиф Ал-Мансур построил нов град близо до него. По-късно халифът Харун Ар-Рашид построил (786—809 г.) голям дворец и го нарекъл Дворец на мира. От 833 до 842 г. халифът Муатасим построил още един дворец. Поради това всички археологични паметници са с чисто ислямски и абасидски характер. Посетителите виждат в тях характерните черти на златния век на арабо-ислямската цивилизация, т.нар. абасидски период.

— Крепостта Джаабар днес е като остров в езерото Асад, което се е образувало след създаването на Ефратския язовир. Крепостта има елипсовидна форма. Големият ѝ радиус е 230 m, а малкият 60 m. Тази крепост е една от най-значителните историко-археологични забележителности в Сирия. С оглед на историческото и туристическото ѝ значение през 1973 г. бe създадено музейно ядро, проведени бяха и реставрационни работи.

— Ар-Русафа. Намира се в източната част от Сирийската пустиня, на 30 km от Ракка. Днес мястото е обезлюдено, но останките са запазени. Това е едно от най-красивите места в пустинята. Градът процъфтява през елинистичната и римската епоха, след което става един от важните градове, подчинени на Палмира (Зухди, 1984; Гавликовски, 1984).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изводите и фактите от археологичното и културното наследство на Сирия потвърждават следното:

1. Сирия е страна с древна цивилизация. Тя има извънредно богатата история. Запазеното наследство е много голямо, тъй като едва ли има място в нея, където да не са останали археологични паметници с голямо историческо и културно значение.

По този начин археологичните останки в Сирия са огромен фонд на човечеството за опознаване на неговата история.

2. Археологичното богатство на Сирия е продукт на изключително голямо напластяване и взаимно обогатяване на разнородни цивилизации както преди нашата ера — финикийска, арамейска, вавилонска, асирийска, хетска и римска, така и след това — на византийците, на доислямските араби, палмирците, набатейците и т.н.

Съществуват забележителности и от по-късни ислямски цивилизации, и от кръстоносците, както и паметници от османския период. Към това могат да се прибавят и постиженията на новото време.

Трябва да се изтъкне, че първите християнски църкви все още съществуват в някои места на Сирия. По този начин страната има голямо значение за културно-историческия туризъм; тя е обект за посещение на специалисти и явяващи, които изповядват както исляма, така и християнството.

3. Поради голямото разнообразие на сирийските археологични находки и факта, че те принадлежат към различни цивилизации, посетителите на Сирия могат да се запознаят с историята на редица цивилизации, които почти не съществуват на друго място по света. Така вместо да посети няколко страни, туристът може да се запознае с голям брой древни цивилизации, включително паметници на финикийската и асирийската, посещавайки Сирия.

Доказателствата за съществуването на реална възможност за развитието на активно туристическо движение в Сирия на основата на историко-археологическото наследство са няколко.

А. Повечето археологични забележителности в Сирия все още са запазили оригиналните си черти, както се вижда в находките на Мари, Огарет, римските и византийските крепости, Палмира, древните християнски църкви, библиотеките на Ебла и др. Компетентните власти вече са реставрирали някои измежду най-важните забележителности.

Б. Държавата през последните 15 години прояви грижи за построяването на асфалтирани пътища, свързващи големите градове с важните археологични забележителности, така че вече е лесно да се стигне до всеки значителен обект без проблеми по отношение на транспорта (фиг. 3).

В. Наличието на добри пътища разрешава проблемите, свързани с посещението на редица туристически обекти, които се намират недалеч от градовете. Така че туристите могат да прекарат деня в туристическа обиколка, а вечерта отново да се върнат в града, за да преспят. Започна строежът и на хотелски обекти в по-отдалечените археологични забележителности, като например в Палмира и Босра. Все пак трябва да се отбележи, че все още има трудности със средствата за подслон, ескурзоводското обслужване и преди всичко хигиенните условия.

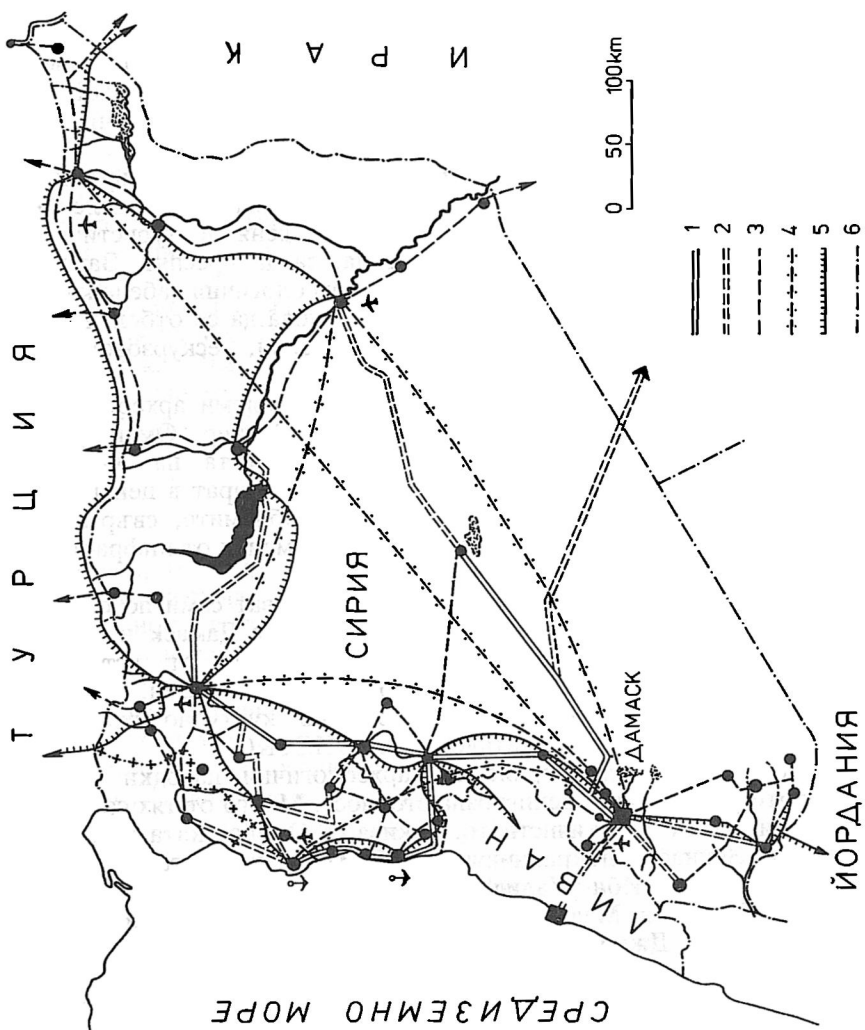
Г. Тук би било полезно да се спомене, че много големи археологични забележителности (крепостта на Дамаск, храмът на Юпитер, Омейадската джамия, дворецът Ал-Азм, стената на Дамаск, крепостта на Халеб и забележителните църкви, джамии и пазари в Халеб) се намират в центровете на големите градове и това още повече улеснява проблемите, свързани с транспорта, настаняването и използването на други елементи от инфраструктурата.

Освен това някои от сирийските градове представляват сами по себе си действащи музеи. Такива например са големи части от Дамаск и Халеб. Така според ЮНЕСКО Халеб е един от най-важните от историко-археологична гледна точка градове в света и трябва да бъде запазен, тъй като представлява град-музей с неограничимо общочовешко културно значение. Поради това градът е включен в каталога на ЮНЕСКО.

От друга страна, измежду сирийските археологични находки има и такива, които притежават голяма религиозна стойност. Много от тях са т.нар. свещени места за исляма и християнството. Такива са Омейадската джамия в Дамаск, Гробът на Зейнаб в покрайнините на Дамаск, джамията „Омар“ в Дараа, джамията „Халид Ибн Уалид“ в Дамаск; църквата „Ханания“, манастирът „Мар Текла“ в Маалула, църквите „Сидная“, „Аз-Занкар“ в Хомс, манастирът „Мар Джорджис“ в Хомс и др.

В тези обекти на религиозни поклонения се посрещат десетки хиляди посетители всяка година. От Иран например идват в Дамаск хиляди поклонници на Гроба на Зейнаб. Манастирът „Мар Джорджис“ в Хомс се посещава от хиляди християни от Сирия, Ливан, Кипър и други страни. Без съмнение тези места, които имат религиозна атрактивност за изповядващите различни религии, имат голям дял за развитието на вътрешния и чуждестранния туризъм. Историко-познавателната им стойност се смесва и комбинира с религиозната им значимост за голяма част от посетителите.

Като благоприятна предпоставка за развитието на международния туризъм в Сирия трябва да се отбележат и голямото гостоприемство, пословичната учтивост и приятелското отношение на сирийския народ към гостите, дошли с туристическа цел.

Фиг. 3. Транспортна карта на Сирия

1 — автомагистрали; 2 — първокласен път; 3 — второ- и третокласен път; 4 — железни; 5 — вътрешни въздушни линии; 6 — държавна граница

Fig. 3. Transport map of Syria

1 — main road; 2 — first class way; 3 — second and third class way; 4 — railways; 5 — internal airlines; 6 — national border

Въз основа на анализа на културно-историческите паметници, тяхната значимост, географското разположение и взаимната обвързаност може да се смята, че в Сирия трябва да се очертаят няколко ресурсни района на културно-историческото наследство.

Два от тези района — Дамаският и Средиземноморският, са добре формирани. В тях са развити всички елементи на териториалната рекреационна система (Теоретическите основи. . . , 1974). Останалите (включително и пустинният микрорайон) разполагат с много голям ресурсен потенциал, но тяхната достъпност, инфраструктура, кадровото им обезпечаване и т.н. засега не позволяват ресурсите да се използват в широк мащаб. Затова те се определят като формиращи се райони.

Необходимо е да се изтъкне, че извън районите има отделни обекти или групи обекти, които сега няма възможност да се анализират детайлно. Вниманието бе насочено главно към обектите с ярка международна и общоарабска атрактивност. За Сирия е характерно това, че в повечето от случаите тези обекти са и най-значими за вътрешния туризъм с познавателна и патриотично-възпитателна цел.

ЛИТЕРАТУРА

- Абдулак, Салим. Театърът и крепостта на Босра. — Ал-Хауалият Ас-Асария, 14, 1964.
Ад-Даккак, Омар. Ебла — исторически поврат. Дамаск, 1979.
Ал-Аш, Абдул Фарадж. Находките в сирийската провинция. Дамаск, 1960а.
Ал-Аш, Абдул Фарадж. Нашите находки в Сирия. Дамаск, 1960б.
Ал-Гайлани, Муаяд. Окръг Хама. Дамаск, 1964.
Арнук Джамил. Окръг Тартус. — Ал-Муаллим ал-Араби, 1932, № 1.
Атлас, Саид Мохамед. Исторически и ислямски останки в Халеб. Дамаск, 1956.
Баро, А. Мари. Дамаск, 1979.
Буни Адиан. Палмира и палмирците. Дамаск, 1978.
Бъчваров, М., Н. Апостолов. География на туризма. Варна, Г. Бакалов, 1982.
Гавликовский, М. Изкуството на Сирия. С., 1984.
Гаубе, Х. Кръстоносците в Сирия. Дамаск, 1982.
География на отдыха и туризма в България. С., Наука и изкуство, 1985.
Динев, Л., С. Динчев. Учебник по география на туризма. С., Народна култура, 1973.
Заарура, Хани. Археологичните находки, 1. Дамаск, 1982а.
Заарура, Хани. Археологичните находки, 2. Дамаск, 1982б.
Зухди, Башир. Русафа — бисерът на Сирийската пустиня. Дамаск, 1984.
Идбил — зелената провинция, Ал-Муаллим Ал-Араби, 1984, № 504.
Иро, Ж. Сирия днес Париж, 1984.
Клинкел, Х. Древните останки в Сирия. Дамаск, 1985.
Латакия — Ал-Муаллим Ал-Араби, 1984, № 4—5.
Магдад, Сюлейман. Босра, 1. Бейрут, 1944.
Мура, Али. Окръг Хама. Дамаск, 1985.
Окръг Дамаск. — Ал-Муаллим Ал-Араби, 1982, № 2.
Политическа и икономическа история на арабите в древността и средните векове. Дамаск, 1976.
Разук. Мааруф. История на Шизер. Дамаск, 1982.
Рихауи, Абделкадер. Архитектурна история на Дамаск. — Ал-Хауалият Ал-Асария, 14, 1964.
Рахауи. Абделкадер. Град Дамаск. Дамаск, 1969.
Саада, Джубраил. Копърв нос, останките на Огарет. Дамаск, 1954.
Салум, Адил. Дамаск — история, население, цивилизация. — Ал-Умран, 1985, № 69.
Сатия, Акрам. Крепостите и замъците в Сирия. Дамаск, 1975.
Сирийската арабска република. Дамаск, 1984.
Сирийските археологични находки. Виена — Дамаск, 1982.
Сирия. Дамаск, 1955.
Соваж, Ж. Дамаск — исторически преглед. Бейрут, 1936.
Хаджар, Фарид. Крепостта на Халеб. Халеб, 1976.
Халеб, избраният бисер. — Ал-Муаллим Ал-Араби, 1982, № 1.
Хашим, Сухейла. Крепостта Шизер. Дамаск, 1963.

THE CULTURAL-HISTORICAL HERITAGE AS A PREREQUISITE
FOR THE DEVELOPMENT OF TOURISM IN SYRIA

Oubai Maaruf Saker

(Summary)

Syria is among the many countries taking care for the development of tourism. During 1975 the Ministry of tourism was founded. Since then began the development of the activities for escalation in the field of securing the respective tourist services with an aim of turning Syria into a tourist country of the first category, which would attract the bigger part of tourist-stream in the Middle East.

Syria is a country with ancient civilization. She has a fruitful and an everlasting history. Well-kept cultural heritage is very rich, since there are rare places in Syria, without archeological monuments with big historical and cultural significance. The archeological wealth of Syria is a product of the exceptionally big pilling and inter-enrichment of various civilizations, ever since before our era — Phoenician, Aramian, Babylonian, Assyrian, Hittite and Roman, as well as sights from the later Islamic civilizations and from Jihads. Here one can also find the achievements of the new times — a prerequisite for the development of tourism in Syria, since one of the most everlasting interests for quite a big number of tourists is aimed towards the civilization of the Middle East. Syria offers the visitors the possibility to get acquainted with the history of different civilizations, that cannot be seen anywhere else in the world. The archeological monuments in Syria have preserved their originality, as it can be seen at the places of interest in Mari, Ogarit, the Roman and Byzantium fortresses, Palmira, the ancient Christian churches, the libraries of Ebla and some of the Syrian cities are active museums themselves such are, for example, the greater part of Damascus and Haleb. UNESCO supposes that Haleb is one of the most important cities in the world from the historical and archeological point of view.

During the last 15 years, the state takes care of the building of asphalt roads that are to connect the big cities with the cultural and historical sites. The competent authorities began build hotels, restaurants, places of entertainment and other basic tourist services on the cultural and historical sites.

Depending mainly on the various cultural-historical, natural, geographical and socio-economic resources that are to be found in the SAR, the territory of the country can be divided into six regions. The two major ones are well-developed and the rest are still under formation.